

- Joaquim Martí Mestre: *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809–1864) en el seu context històric*, Paiporta: Denes Editorial, 2011. 720 pàgs. ISBN 978-84-92768-72-1.

El 2011 el professor de la Universitat de València, Joaquim Martí Mestre, ha tornat a regalar a la comunitat científica i als estudis de la història de la nostra llengua un treball altament acurat, metòdic i excel·lent sobre el lèxic valencià dels segles XVII–XIX, un període poc conegut i per això injustament jutjat i valorat fins aproximadament fa un parell de dècades. El *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809–1864) en el seu context històric* segueix les passes del seu també magnífic *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)* (2006, València: Publicacions de la Universitat de València) i esdevé el primer diccionari d'un autor dels segles XVII–XIX. Amb aquestes dues obres Joaquim Martí es confirma com el màxim especialista en l'estudi de la llengua d'aquest període.

L'elaboració d'aquest diccionari s'emmarca en un seguit d'iniciatives i actes derivats de l'Any Bernat i Baldoví que el 2009 va declarar l'Ajuntament de Sueca i en el qual també participà Joaquim Martí amb la publicació de la monografia *José Bernat i Baldoví. La tradició popular i burlesca* (2009, Catarroja / Barcelona: Afers) sobre els fonaments lingüístics i literaris d'aquest autor. L'interès per aquest polifacètic periodista i dramaturg ve precedit pel Congrés Bernat i Baldoví (Miquel Nicolàs [ed.], 2002, Sueca: Ajuntament), acompanyat pel treball de lèxic d'Abelard Saragossà, *El valencià de Bernat i Baldoví: del passat al futur. Ideologia i tast lèxic* (2010, Alzira: Bro-mera) i, finalment, complementat per l'edició de l'obra completa (Ed. Afers).

Aquesta mostra d'estudis i esdeveniments palesen la voluntat per re-dimensionar la figura i l'obra d'aquest autor suecà degudament contextualitzat en la seua època. Efectivament, els estudis d'història de la literatura més recents han coincidit a apuntar que Bernat i Baldoví condensa la literatura “d'espardenya” costumista heretada de la tradició valenciana i adobada, però, amb la seua manera de fer més personal, per la seua tria pròpia i revisió crítica sempre en consonància amb el verisme i la versemblança més crua i natural. D'altra banda, aquesta atenció conscient té unes repercussions evidents i ben lloades des del punt de vista del model lingüístic emprat. Germà Colón, per exemple, va destacar en el congrés adés esmentat que Bernat i Baldoví és “una mina en l'ús d'un lèxic valencià ben autèntic, no gens influït per modes forasteres”.

Ara bé, en les obres de Bernat i Baldoví no només destaca un treball acurat per retratar la parla popular i col·loquial dels valencians, entre les

quals podríem destacar les nombroses unitats pluriverbals (p. ex., *estar o caure de quatre, haver-hi poc oli en el setrill o ser gat de les ungles llargues*), les abundants onomatopeies (p. ex., *mec-mec, tip-top o xaf*) i interjeccions (p. ex., *guai!, oi! o uix!*), els dialectalismes (p. ex., *xumenera, nyo o pesebró*), les formes patrimonials que competeixen amb castellanismes i que marquen l'inici del canvi lèxic (p. ex., *tenedor* per 'forqueta' o *toma* per 'presa d'un aliment' i *tetxo* per 'trespol'), un coneixement de la toponímia i l'antroponímia que l'acosten encara més al seu entorn més immediat (p. ex., indrets de la capital com *l'Alameda Vella* o els que podem veure en els articles *carrer i portal*, localitats valencianes com *Ador, Famorva, Vinaròs o Vilavella*, noms de persona i hipocorístics com *Adelina, Getrudis, Tano, Uiso* o també malnoms com *Garrapa, Gendrot o Mitjafiga*) a la vora de la presència d'altres noms propis de fora dels nostres límits lingüístics però ben presents i coneguts en el nostre imaginari col·lectiu encara a hores d'ara (p. ex., *Amèrica, Flandes, l'Havana o Barrabàs, Herodes i Mambrú*, entre d'altres); sinó que també, com reconeix Martí Mestre en la introducció del diccionari, és notable la incorporació de vocables més formals i tècnics (p. ex. *elector, código, homeòpata, magistratura, molécula o vicissitud*), llatinismes (p. ex., *ad hoc, in illo tempore o tedèum*) i neologismes, a vegades distorsionats i adaptats al valencià (p. ex., *negligè*) o en la forma castellana d'incorporació (p. ex., *termòmetro o tímpano*). Tot plegat, és mostra, en paraules de Saragossà (2010), d'un model de llengua aplicable a la comunicació pública.

Per un altre costat, examinant aquests i els altres mots, observem una gran coincidència de formes amb els barbarismes i híbrids que s'ha dit que aprofitaven per a inflar el repertori lèxic dels grans diccionaris valencians de la mateixa època. Ara i adés, mirem per on mirem, no parem de trobar-nos coincidències: *agasajo, cartapaci, desafiú, dutxo, ballasgo, laberinto i llaorinto, sagalejo, xisme, xorlit...* I també en veiem d'altres que no inclouen aquests diccionaris: *cabo* ('militar'), *caputxino* ('religiós'), *càspita!*, *concòmio* ('glopada per indigestió'), *macadero* (del cast. *majadero*), *mamotreto*, antropònims diversos (*Carlos, Carmen, Casimiro, Federico, Pedro, Pepe...*), etc. No deu ser que aquests diccionaris també retrataven, encara que fóra en part, el valencià del carrer, popular i viu? En la introducció del *Diccionari històric del valencià col·loquial* (2006: 14) Joaquim Martí mateix reconeix que "la documentació literària de l'època [...] confirma la realitat de diverses veus i accepcions col·loquials, i permet comprovar com els diccionaris valencians del segle XIX no sempre estan tan desencertats com sovint hom suposa". Al nostre parer, per tant, està fora de dubte que el *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví* (2011), com també el predecessor *Diccionari històric del valencià col·loquial*

(2006), enceten un camí decisiu i necessari de revisió del material lèxic d'una etapa determinant en la configuració de la llengua que ara parlem. Confiam que aquestes iniciatives no paren ací i que pròximament se'n sumen d'altres que completen aquest panorama lèxic i, encara unes altres, que tracten també la morfosintaxi.

Joaquim Martí recull, doncs, en el seu diccionari un buidatge exhaustiu de tot el cabal lèxic del polifacètic Bernat i Baldoví. El corpus, que trobem citat en les pàgines 12–13 de la introducció, està format per vint-i-set obres signades directament per l'autor o amb el seu pseudònim o bé en les quals hi va participar, comèdies i sainets, llibrets de falla, versos i altres escrits de la premsa satírica. A aquestes obres cal sumar els vora 600 ítems bibliogràfics (p. 695–718) que li aprofiten per contrastar i estudiar els lemes i contextualitzar-los en el període: altres obres literàries coetànies, els principals diccionaris filològics de referència actuals (*DCVB* i *DECat*) i els de l'època (Escrig, Llobart, Martí Gadea, Labèrnia...) i altres reculls de caràcter dialectològic i lèxic català i d'altres llengües romàniques (corpus, diccionaris i altres tipus d'investigacions).

Quant a la disposició del *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví*, podem dir que es presenta seguint l'estructura tradicional d'un diccionari i molt semblant a la que va fer servir en el *Diccionari històric del valencià col·loquial*. Així doncs, l'article lexicogràfic està encapçalat pel lema en negreta, seguit per la informació gramatical, les accepcions numerades, en cas que n'hi haja més d'una, i definides amb un sinònim estàndard o una definició breu, un exemple d'ús, l'estudi del mot i les unitats pluriverbals, si s'escau. Pel que fa a l'anàlisi de les entrades, trobem comentaris i aclariments referents a primeres documentacions de formes o sentits en el *DCVB* o el *DECat*, altres explicacions relacionades amb l'arreplega o no en altres diccionaris coetanis –si és pertinent–, comentaris referents a la presència oral o escrita de l'element en altres dialectes (basats, sobretot, en estudis concrets dels parlars; veg., p. ex., l'extensa entrada de *gerra*) o en altres llengües romàniques (veg., p. ex., pel que fa al francès, *aerostàtic*, *cabaret* o *filípica*) i, fins i tot, arriba a fer explicacions de l'origen del mot, la locució o el modisme (per exemple, el segon sentit de *metralla* s'explica perquè s'enviaven molts comunicats als periòdics i que calia fer-ne una tria i l'expressió *més roja que sant Bertomeu* –sv. *sen*– té l'origen en la imatge iconogràfica del sant). Al final de l'entrada, ocasionalment també trobem remissions a altres lemes relacionats. Entre aquestes, destaquen les remissions de les variants, normalment fonètiques, que tenen article propi i moltes vegades també les seues pròpies informacions (p. ex., hi apareix *menisteri*, *menisterial* i *menistre* i una mica més avant hi

ha *ministeri* i *ministre*; *probança* i *probar* dues pàgines abans de *provança* i *provar*; *escolar* i *esgolar*; *Lisboa* i justament al davall *Lisboba* i *Lixboba*; *capítol* i també al davall *capítul*...). Com en el *Diccionari històric del valencià col·loquial*, davant de la doble possibilitat de lematització no sistemàtica que podria haver implicat eliminar variables previsibles i mantenir les que no ho són, l'autor és prudent i tria presentar com a entrades totes les variants existents en el corpus. Ara bé, ens preguntem si hauria convingut condensar tota aquesta informació i agrupar la variació en un lema general comú, seguit de les variants trobades entre parèntesis. Potser així la cerca hauria estat més àgil i el diccionari més breu.

En qualsevol cas, al nostre parer, no hi ha debat possible: la tasca feta en el *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809–1864) en el seu context històric* sumada a la del *Diccionari històric del valencià col·loquial* fan que Joaquim Martí Mestre es configure com el màxim especialista del valencià dels segles XVII i XIX i que contribuïska de manera fefaent a acostar-nos a la realitat lingüística d'aquest període. ■

- M. Isabel Guardiola Savall, Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, Campus de Sant Vicent del Raspeig, Ap. 99, E-03080 Alacant, <maribel.guardiola@ua.es>.